

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-73-134>

УДК 338.069.12

МУЗЕЙНА СПРАВА ЯК НАПРЯМ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

MUSEUM WORK AS A DIRECTION OF EXCURSION ACTIVITY

Олійник Валентина Дем'янівна
кандидат географічних наук, доцент,
Міжнародний гуманітарний університет
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6451-556X>

Oliinyk Valentyna
International Humanitarian University

Стаття присвячена значенню музейної справи у розвитку туризму. Музеї України відіграють важливу роль у культурному, освітньому та науковому просторі країни. Вони не лише зберігають історичну спадщину, а й виконують функцію освітніх центрів, що популяризують знання, формують національну ідентичність і сприяють розвитку суспільства. В статті визначені фактори розвитку музейної справи, проаналізовані ключові складові в динаміці: показники відвідуваності мезеїв, причини їх нестабільності, впровадження нових форм та значення екскурсійної діяльності. Таким чином, музеї займають вагомe місце у збереженні культурної спадщини, сприяють освітньому розвитку громадян, популяризують науку та культуру, підтримують діалог між поколіннями та націями. Саме музеї допомагають суспільству краще усвідомлювати свою історію, робити висновки з минулого та формувати культурну політику на майбутнє.

Ключові слова: музей, музейна справа, екскурсійна діяльність, туризм, історико-культурні пам'ятки.

Museums play an important role in preserving and promoting historical and cultural heritage, shaping national identity, and educating society. They are not only centers of knowledge but also spaces where every visitor can engage with the richness of cultural heritage, touch history, and feel a connection to the past. In the modern world, museums are becoming an important tool for cultural diplomacy and are also a significant component of the tourism industry. In recent decades, museums in Ukraine have undergone numerous changes, particularly due to socio-economic, political, and global challenges. Despite these difficulties, they remain key institutions that not only preserve heritage but also actively transform to engage new audiences through interactive programs, educational projects, and the digitization of exhibitions. The aim of this work is to analyze the museum sector in Ukraine as an important element of cultural and social life, to determine their role in preserving national heritage, the dynamics of development, and the challenges they face in modern conditions. The article identifies the factors influencing the development of the museum sector and analyzes key components in dynamics: attendance indicators, reasons for instability, the introduction of new forms, and the significance of museum excursion activities. Thus, for further development of the museum sector, a comprehensive approach to its support is necessary. The state should increase funding for museums, create new programs for their modernization, and support initiatives aimed at popularizing museum activities among youth and the general public. It is also important to engage the private sector, international funds, and grant programs that can assist in developing museum infrastructure and implementing innovative projects. Only by combining traditional approaches with modern technologies, international cooperation, and active promotion of cultural heritage can we ensure its preservation for future generations. Museums in Ukraine have enormous potential for development, and their role in the future world will depend on the joint efforts of society, the state, and the international community.

Keywords: museum, museum sector, excursion activities, tourism, historical and cultural monuments.

Постановка проблеми. Музеї відіграють важливу роль у збереженні та популяризації історико-культурної спадщини, формуванні національної ідентичності та освіти суспільства. Вони є не лише осеред-

ками знань, а й просторами, де кожен відвідувач може долучитися до історичного минулого та сучасного життя. Наразі, музеї перетворюються на важливий інструмент культурної дипломатії, а також стають зна-

ТУРИЗМ

чущою складовою туристичної індустрії. За останні десятиліття музеї України зазнали численних змін, зокрема внаслідок соціально-економічних, політичних та глобальних викликів. Незважаючи на труднощі, вони залишаються ключовими інституціями, які не лише зберігають спадщину, а й активно трансформуються для залучення нової аудиторії через інтерактивні програми, освітні проєкти та цифровізацію експозицій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дав можливість підтвердити актуальність роботи з боку практичного аналізу музейної справи, так як значна кількість робіт науковців спрямована на теоретичний аналіз. Це наукові праці О. Салати [3], О. Гайдай, [1], В. Лавренко [2] в цих працях розглядаються питання термінології музеєзнавства, класифікації та суспільно-просвітницьких функції музеїв, основних фондів. Журнал «Музеї України», на чолі з головним редактором – В. Тригубом, розглядає музейні теми, також займається пошуком українських культурних цінностей у світі [4].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Наукові дослідження вчених присвячені теоретичній складовій науки. Проте, наукових робіт, які б аналізували розподіл музеїв за регіонами, статистику відвідувань, нові напрямлення в роботі музеїв – недостатньо.

Мета роботи полягає у проведенні аналізу музейної справи в Україні як важливого елемента культурного та суспільного життя, визначення їх ролі у збереженні національної спадщини, динаміки розвитку та викликів, які стоять перед ними у сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Музейна мережа України є важливою складовою культурного, освітнього та наукового простору держави. Станом на 2024 рік в Україні функціонує понад 576 музеїв різного типу та профілю. Ця цифра охоплює як державні, так і приватні музеї, що працюють у сфері збереження, дослідження та популяризації культурної спадщини. Розподіл музейних закладів по території України демонструє значну географічну варіативність, яка пов'язана з історичними, соціально-економічними та культурними особливостями окремих регіонів [11].

Музеї України можна умовно поділити на дві основні категорії:

Державні музеї. Ці заклади знаходяться під управлінням Міністерства культури та інформаційної політики України, місцевих орга-

нів влади або інших державних інституцій. Їх основна мета – збереження та популяризація культурної спадщини національного та регіонального рівнів.

Приватні музеї, створені ініціативами фізичних чи юридичних осіб. Ці музеї мають широку тематичну спрямованість – від історії та мистецтва до вузькоспеціалізованих колекцій (наприклад, музеї годинників, ретроавтомобілів тощо).

Окремо слід виділити музейні комплекси, які об'єднують декілька експозиційних майданчиків, наприклад, Національний заповідник "Софія Київська" чи Національний музей народної архітектури та побуту України [10].

Музеї в Україні нерівномірно розташовані на території держави. Найбільша їх кількість знаходиться у великих містах – Києві, Львові, Одесі, Харкові та Дніпрі. Це пов'язано з високою концентрацією населення, культурних установ та наявністю багатої історико-культурної спадщини. Наприклад:

Київ – понад 60 музеїв, включаючи Національний музей історії України, Музей історії Києва, та численні художні галереї [7].

Львів – близько 50 музеїв, серед яких Львівська національна галерея мистецтв ім. Б. Возницького та Історичний музей [8].

Одеса – понад 30 музеїв, серед яких Одеський археологічний музей та Музей західного і східного мистецтва [9].

У менших містах та сільській місцевості також діють музеї, зокрема краєзнавчі, етнографічні та меморіальні заклади. Наприклад, у Полтаві розташований знаменитий музей Полтавської битви, а в Каневі – Шевченківський національний заповідник.

З часів незалежності України кількість музеїв поступово зростала, що зумовлено:

- збільшенням суспільного інтересу до історико-культурної спадщини;
- зростанням приватної ініціативи, наприклад, у 2000-х роках значно активізувалося відкриття музеїв, заснованих на приватних колекціях;
- державними програмами підтримки культури, особливо це стосується відкриття нових краєзнавчих музеїв у регіонах.

Водночас, на сучасному етапі музейна сфера стикається з викликами, такими як: обмежене фінансування, демографічні проблеми в малих містах та наслідки війни. Деякі музеї змушені припиняти свою роботу.

Відвідуваність музеїв України є важливим показником зацікавленості населення у культурній спадщині та туристичній привабливості

країни. Вона залежить від багатьох факторів, зокрема соціально-економічних умов, політичної ситуації, розвитку інфраструктури та впровадження інновацій у музейній сфері. Аналіз динаміки відвідуваності музеїв у ключових роках: 2010, 2014, 2019, 2020 і 2022 – дозволяє оцінити вплив цих чинників.

На початку 2010-х років музеї України переживали відносно стабільний період. Основні характеристики цього часу:

Відвідуваність: Понад 18 мільйонів відвідувачів за рік.

Причини зростання: Зростаючий інтерес до культурної спадщини, збільшення кількості туристів, а також активна участь держави у популяризації національної культури через різні програми.

Популярні музеї: Національний музей історії України, Львівська національна галерея мистецтв, музеї Києво-Печерської лаври.

2014 рік став переломним через політичну та економічну кризу, а також початок військових дій на сході України. Це значно вплинуло на туристичну галузь і відвідуваність музеїв.

Відвідуваність: Показник знизився приблизно до 12 мільйонів осіб.

Основні причини: Зменшення кількості туристів, особливо міжнародних, через нестабільну політичну ситуацію; закриття чи обмеження роботи музеїв у Криму та на територіях Донецької та Луганської областей; скорочення фінансування культурної сфери.

Тренди: Більший акцент на місцеву аудиторію та організацію освітніх заходів [14].

2019 рік музейна сфера почала відновлюватися завдяки зусиллям держави, громадських організацій та приватного сектору.

Відвідуваність: Досягла 20 мільйонів осіб.

– **Фактори зростання:** Відкриття нових експозицій і модернізація старих; впровадження цифрових технологій, таких як віртуальні екскурсії, мультимедійні інсталяції; зростання внутрішнього туризму [12].

Популярні проєкти: Тематичні виставки, інтерактивні програми для молоді та міжнародні виставкові колаборації.

Пандемія стала значним викликом для музейної галузі, що спричинило різке скорочення відвідуваності у 2020 році.

Відвідуваність: Скоротилася до 7-8 мільйонів осіб.

Причини: Закриття музеїв на карантин; відсутність туристів через обмеження на пересування; перехід на дистанційний формат роботи.

Адаптація: Активний розвиток онлайн-форматів, включаючи віртуальні екскурсії; збільшення присутності музеїв у соціальних мережах; проведення лекцій та майстер-класів у режимі онлайн.

2022 рік став викликом для музеїв через початок військових дій, які значно вплинула на їхню роботу.

– **Відвідуваність:** Зменшилася до 5-6 мільйонів осіб.

– **Основні виклики:** Руйнування музейних закладів у зонах бойових дій; евакуація цінних експонатів у безпечні місця; обмеження роботи музеїв через безпекову ситуацію.

– **Суспільна підтримка:** Попри всі труднощі, зросла зацікавленість українців до власної історії та культури. Багато музеїв організували благодійні заходи на підтримку постраждалих [5; 6; 13].

Отже, аналіз динаміки відвідуваності музеїв, вказує на її нестабільність, визначення причин таких змін дає можливість стверджувати, що політична та економічна стабільність в країні є стержнем зростання соціальної та культурної активності населення.

Популяризація музейної справи є однією з важливих просвітницьких функцій держави. Музеї організовують виставки, лекції, культурні заходи та майстер-класи, що сприяє залученню різних вікових груп населення до пізнання історії, культури та мистецтва. Віртуальні екскурсії, інтерактивні експозиції та використання доповненої реальності дозволяють зробити знайомство з історією більш цікавим та доступним для широкої аудиторії.

Збереження культурної спадщини є неможливим без міжнародної співпраці. Багато музеїв беруть участь у міжнародних програмах обміну, працюють над спільними виставками та дослідницькими проєктами. ЮНЕСКО та інші міжнародні організації допомагають координувати ці зусилля, сприяючи збереженню об'єктів світового значення та їх доступності для майбутніх поколінь.

Музеї не лише зберігають минуле, а й адаптуються до сучасних викликів, щоб передавати культурну спадщину новим поколінням. Вони поєднують традиційні методи з новітніми технологіями, залучають громадськість до збереження пам'яток та створюють унікальні простори для освіти, натхнення та роздумів про історію та культуру світу.

Висновок. Музеї України відіграють важливу роль у культурному, освітньому та науковому просторі країни. Вони не лише зберігають історичну спадщину, а й викону-

ють функцію освітніх центрів, що популяризують знання, формують національну ідентичність і сприяють розвитку суспільства. Завдяки різноманіттю профілів і тематичних напрямів, музейна система України охоплює широке коло дисциплін – від історії та етнографії до науки, мистецтва та сучасних технологій.

Географічний розподіл музеїв демонструє, що кожен регіон України має свою унікальну історію, відображену в музейних експозиціях. Великі міста, такі як Київ, Львів, Одеса мають розвинену мережу музеїв, які володіють значними колекціями артефактів світового рівня.

Водночас у невеликих населених пунктах музеї відіграють не менш важливу роль, зберігаючи місцеву культуру, традиції та особливості регіональної історії. Це сприяє децентралізації культури та створює рівний доступ громадян до національного надбання.

Аналіз динаміки відвідуваності музеїв в Україні демонструє, що суспільний інтерес до культурної спадщини змінюється під впливом різних чинників. Однак, попри всі труднощі, інтерес до музейних закладів не згасає, а, навіть, зростає, завдяки використанню новітніх технологій, інтерактивних методів подачі інформації та залученню нових аудиторій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гайдай О. М. Музеєзнавство : навч. посіб. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. – 212 с.
2. Лавренко В.С. Практичне музеєзнавство : навч. посіб. – Дніпро: Ліра, 2023. – 116 с
3. Основи музеєзнавства: навчально-методичний посібник / О.О. Салата – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. – 164 с.
4. Тригуб В., Іванченко Н. Музеї Київщини, Чернігівщини, Черкащини, Житомирщини. *Музеї України*. – 2005. № 3.
5. Відвідуваність українських музеїв. Galinfo. URL: https://galinfo.com.ua/news/vidviduvanist_ukrainskyh_muzeiv_onlayn_zbilshylas_u_dekilka_raziv_zmi_369183.html (дата звернення: 01.02.2025)
6. Кількість відвідувачів музеїв в Україні. Skilky-Skilky. URL: <https://skilky-skilky.info/kilkist-vidviduvachiv-muzeiv/> (дата звернення: 01.02.2025).
7. Музеї Києва. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%83%D0%B7%D0%B5%D1%97_%D0%9A%D0%B8%D1%94%D0%B2%D0%B0 (дата звернення: 18.01.2025).
8. Музеї Львова. URL: <https://lviv.travel/ua/places/museums/p/city> (дата звернення: 18.01.2025).
9. Музеї Одеси. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%83%D0%B7%D0%B5%D1%97_%D0%9E%D0%B4%D0%B5%D1%81%D0%B8 (дата звернення: 18.01.2025).
10. Музеї України. https://vue.gov.ua/%D0%9C%D1%83%D0%B7%D0%B5%D1%97_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8 (дата звернення: 18.01.2025).
11. Музейна справа в Україні. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 18.01.2025).
12. Сучасні цифрові технології в музеях. UA-Travels. URL: <https://ua-travels.in.ua/2020/05/03/tehnologii%D1%97-v-muzeayah/> (дата звернення: 20.01.2025).
13. Як українці відвідують музеї під час вторгнення: розповідають музейники Києва, Одеси та Харкова. Суспільне. URL: <https://suspilne.media/culture/788143-ak-ukrainci-vidviduut-muzei-pid-cas-vto-gnenna-rozpovid-aut-mujejnici-kieva-odesi-ta-harkova/> (дата звернення: 03.02.2025).
14. MegaLib. URL: http://megalib.com.ua/content/7956_ (дата звернення: 20.01.2025)

REFERENCES:

1. Gaidai O. M. (2021). *Muzeeznavstvo : navch. posib* [Museology: textbook]. Nikolaev: Publishing House of Petro Mohyla Black Sea National University, 212 p.
2. Lavrenko V. S. (2023). *Praktichne muzeeznavstvo : navch. posib*. [Practical museology: textbook]. Dnipro: Lira publ., 116 p.
3. Salata O.O. (2015). *Osnovi muzeeznavstva: navchal'no-metodichnij posibnik* [Foundations of Museology: Educational and Methodological Guide]. Vinnytsia: TOV Nilan-LTD Publ., 164 p.
4. Trigub V., Ivanchenko N. (2005). *Muzei Kiivshchini, Chernigivshchini, Cherkashchini, Zhitomirshchini* [Museums Of Kiev, Chernihiv, Cherkasy, Zhytomyr Regions]. *Muzei Ukraini - Museums Of Ukraine*, vol. 3.
5. *Vidviduvanist' ukrains'kih muzeiv*. Galinfo [Attendance at Galinfo Ukrainian museums]. Available at: https://galinfo.com.ua/news/vidviduvanist_ukrainskyh_muzeiv_onlayn_zbilshylas_u_dekilka_raziv_zmi_369183.html (accessed Febrary 01, 2025).

6. Kil'kist' vidviduvachiv muzeiv v Ukraïni. Skilky-Skilky [A list of notable museums in Ukraine. Skilky-Silky]. Available at: <https://skilky-skilky.info/kilkist-vidviduvachiv-muzeiv/> (accessed February 01, 2025).
7. Muzei Kieva. Wikipediya [Museums In Kiev. Wikipedia]. Available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%83%D0%B7%D0%B5%D1%97_%D0%9A%D0%B8%D1%94%D0%B2%D0%B0 (accessed January 18, 2025).
8. Muzei L'vova [Museums Of Lviv]. Available at: <https://lviv.travel/ua/places/museums/p/city> (accessed January 18, 2025).
9. Muzei Odesi [Museums Of Odessa]. Available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%83%D0%B7%D0%B5%D1%97_%D0%9E%D0%B4%D0%B5%D1%81%D0%B8 (accessed January 18, 2025).
10. Muzei Ukraini [Museums Of Ukraine]. Available at: https://vue.gov.ua/%D0%9C%D1%83%D0%B7%D0%B5%D1%97_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8 (accessed January 18, 2025).
11. Muzejna sprava v Ukraini. Wikipediya [Museums in Ukraine. Wikipedia]. Available at: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (accessed January 18, 2025).
12. Cuchasni cifrovi tekhnologii v muzeyah [Modern digital technologies in museums]. *UA-Travels*. Available at: <https://ua-travels.in.ua/2020/05/03/tekhnologi%D1%97-v-muzeyakh/> (accessed January 20, 2025).
13. Yak ukrainci vidviduyut' muzei pid chas vtorgnennya: rozpovidayut' muzejniki Kieva, Odesi ta Harkova [How Ukrainians visit museums during the invasion: tell the museum workers of Kiev, Odessa and Kharkiv]. *Suspil'ne – Public*. Available at: <https://suspilne.media/culture/788143-ak-ukrainci-vidviduyut-muzei-PID-cas-VTOgnenna-rozpovidaut-muzejniki-kieva-odesi-ta-harkova/> (accessed February 03, 2025).
14. MegaLib. Available at: http://megalib.com.ua/content/7956_ (MegaLib. URL: http://megalib.com.ua/content/7956_ (accessed January 20, 2025).